2.12.2022

Lakivaliokunnan lausuntopyyntö VNS 13/2022 vp

Lausunto valtioneuvoston selontekoon oikeudenhoidosta

Oikeudenhoidon määrärahojen riittämättömyys ja toimijoiden toimintaedellytykset ovat olleet esillä jo kauan, ja pääministeri Sanna Marinin hallituskaudella oikeudenhoidon turvaamiseen on useita kertoja osoitettu lisämäärärahoja (pysyvinä määrärahalisäyksinä yli 80 milj. euroa).

Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta on arvioitu suomalaisen oikeudenhoidon nykytilaa, kehityssuuntia ja tarvittavia toimenpiteitä. Yksittäisten toimijoiden sijasta selonteko keskittyy koko ketjun toimivuuteen ja sen vaatimiin resursseihin. Selonteon kohteena ovat Tuomioistuinlaitos, Syyttäjälaitos, Ulosottolaitos, Rikosseuraamuslaitos, Oikeusrekisterikeskus, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit, Kuluttajariitalautakunta sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta.

Selonteossa tuodaan esille, että kansainvälisten vertailututkimusten mukaan suomalainen oikeusvaltio on vankalla pohjalla, mutta oikeudenhoidon keskeisiä ongelmakohtia ovat kuitenkin oikeusprosessien pituus ja oikeudenkäyntien kalleus. Myös oikeudenhoidon henkilöstö on kuormittunutta eivätkä sähköiset työvälineet vielä ole tuottaneet niiltä odotettua tehokkuuden ja tuottavuuden lisäystä.

Suomessa ei ole määritelty oikeudenhoidon ja sen yksittäisten prosessien tavoitteellisia käsittelyaikoja, mutta nykyisiä käsittelyaikoja on toistuvasti pidetty liian pitkinä. Selonteossa esitetään oikeushallinnon sisäisesti muodostetut keskipitkän aikavälin tavoitteet asioiden kohtuullisista keskimääräisistä käsittelyajoista ja eräistä muista oikeudenhoidon tavoitteista. Selonteossa todetut resurssitarpeet on laskettu näiden tavoitteiden perusteella. Tavoitteena selonteossa on vallitsevaa jonkin verran parempi tilanne.

Selonteon mukaan oikeushallinnon ajankohtainen ja ensisijainen haaste on henkilöstöresurssien riittävyys. Selonteossa tarkasteltavien oikeudenhoidon toimijoiden vähennys on vuosina 2006-2021 ollut noin 900 henkilötyövuotta. Nykyisellä hallituskaudella vuosina 2019−2021 kokonaishenkilötyövuodet ovat hieman kasvaneet. Osittain kyseessä on määräaikaiset resurssit koronapandemiasta aiheutuneiden ruuhkien purkamiseen. Vuoteen 2030 yltävässä tarkastelussa oikeudenhoito edellyttää lähes 1 200 henkilötyövuoden lisäystä. Työnteon tapoja ja työntekoa tukevia tietojärjestelmiä sekä eri prosesseja ja niiden sääntelyä on kehitettävä pitkäjänteisesti.

Oikeushallinnon tehtävien täyttämisessä ja palvelussuhteiden jatkuvuudessa nähdään suuria haasteita. Työvoiman saatavuudessa haasteina ovat kasvukeskusten ulkopuolisten toimipisteiden heikko vetovoima sekä yksityisen sektorin samanaikaiset rekrytointitarpeet. Oikeusvaltion turvaaminen edellyttää nykyistä suurempaa määrää erityisesti juristikoulutuksen saaneita hakijoita ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanoalan koulutusmäärien lisäämistä ja koulutusmahdollisuuksien monipuolistamista toimialan tarpeita vastaaviksi. Näitä koskevat kysymykset jäävät tämän selonteon ulkopuolelle, mutta mahdollisia ratkaisuja tulisi hakea tutkinto- ja aloituspaikkamäärien lisäksi esimerkiksi muunto- ja täydennyskoulutuksesta. Tällainen koulutuskanava olisi merkittävästi nopeampi kuin pelkkä perustutkintojen määrän kasvattaminen. Oikeudenhoidon toimijoiden määrärahojen taso on ollut kireä

Valtiovarainministeriö
Snellmaninkatu 1 A, Helsinki
PL 28, 00023 Valtioneuvosto

puh. 0295 16001 (vaihde)
valtiovarainministerio@vm.fi
www.vm.fi
Y-tunnus 0245439-9

Finansministeriet
Snellmansgatan 1 A, Helsingfors
PB 28, 00023 Statsrådet

tfn 0295 16001 (växel)
valtiovarainministerio@vm.fi
www.finansministeriet.fi
FO-nummer 0245439-9

koko 2000-luvun ajan. Määrärahavajetta on osin kyetty paikkaamaan kertaluonteisilla, ruuhkan purkuun kohdennetuilla määrärahoilla. Henkilöstön palkkaaminen määräaikaisesti on kuitenkin lisännyt hallinnollisen työn määrää ja vaikuttanut osaltaan työn tehokkuuden vähenemiseen.

Oikeusministeriön pääluokan menokehys on kasvanut vuodesta 2011 vuoteen 2021 noin 20 prosentilla, mutta kasvu on ollut maltillisempaa kuin valtion kehysmenojen kasvu kokonaisuudessaan. Poliisin menot sisäministeriön pääluokassa ovat kehittyneet vastaavalla tarkastelujaksolla (2011−2021) samansuuntaisesti oikeusministeriön menokehyksen kanssa kasvaen noin 19 %.

Oikeudenhoidon kulurakenne on jäykkä eikä mahdollista nopeita sopeuttamistoimia toiminnan siitä kärsimättä. Oikeudenhoidon vuosittaiset tulot ovat noin 700 milj. euroa kun taas menot ovat noin 795 milj. euroa, mistä vuokramenot ovat noin 100 milj. euroa. Suurin, pysyvä muutos selonteossa tarkasteltujen toimijoiden osalta on ollut ICT-menojen osuuden kasvu 39 milj. eurosta noin 91 milj. euroon.

Vuonna 2021 oikeudenhoidon menoista valtaosa, noin 72 % kohdentui palkkakuluihin. ICT-menoihin ja toimitilamenoihin molempiin kohdistui noin 10 %. Toimijakohtaisesti kulurakenteissa oli hieman eroja, esimerkiksi Syyttäjälaitoksen palkkamenot olivat keskimäärin 80 %, kun Rikosseuraamuslaitoksessa ne olivat 60 %.

Oikeusministeriön hallinnonalan toimitiloja on vähennetty ja toimitilojen käyttöä tiivistetty. Oikeusministeriön hallinnonalan vuokratusta alasta lähes 70 % on käyttösidonnaista tilaa (mm. tuomioistuinten istuntosalikokonaisuudet ja vankilat) ja vain noin 30 % toimistotilaa. Nämä erityistilat merkitsevät toimitilarakentamisessa, peruskorjauksissa ja perusparannuksissa huomattavia kustannuseriä. Rikosseuraamuslaitoksen vankilatiloista noin 55 % arvioidaan olevan peruskorjauksen tarpeessa seuraavan kymmenen vuoden aikana. Kuluvalla hallituskaudella ei ole tehty oikeuslaitoksen toimipaikkaverkostoa koskevia muutoksia. Tulevia kehitystarpeita koskeva, syksyllä 2022 valmistuva, Rikosseuraamuslaitoksen vankilaverkostoselvitys osoittaa, että nykyinen laaja ja pienehköjä yksiköitä sisältävä vankilaverkosto ei vastaa toiminnallisia tarpeita. Tilat ovat suurelta osin teknisen elinkaarensa loppupäässä, eikä niistä korjaamalla saada uuden toiminnan vaatimukset täyttäviä tiloja. Vankilaverkostoselvitys osoittaa, että sijoittamalla kooltaan tarkoituksenmukaiset vankilat maantieteellisesti oikeisiin paikkoihin voidaan parantaa rangaistusten täytäntöönpanon ja palvelutuotannon vaikuttavuutta, tehokkuutta ja turvallisuutta sekä saavuttaa pitkällä tähtäimellä merkittäviä yhteiskunnallisia säästöjä ja hyötyjä.

Selonteon mukaan oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaaminen ja oikeudenhoidon tavoitteisiin pääseminen edellyttävät keskimäärin noin 90 miljoonan euron pysyvää vuosittaista lisärahoitusta. Esitetyssä rahoitustarpeessa on otettu huomioon hallinnonalan tuottavuuspotentiaalin hyödyntäminen, mikä vähentää resurssitarvetta yhteensä noin 15 milj. eurolla vuoteen 2030 mennessä. Oikeudenhoidon tuottavuuden ja tehokkuuden parantamisen osana valtiovarainministeriö kiinnittää huomiota toimipaikkaverkostoon kokonaisuutena, jota olisi syytä tarkastella kustannusten, tehokkuuden, toimivuuden sekä henkilöstön saatavuuden näkökulmasta. Valtiovarainministeriö myös katsoo, että selonteossa esiin tuodut henkilöstöresurssilisäykset ovat myös melko korkeat. Selonteossa esitettyjä resurssitarpeita tullaan käsittelemään ja mahdollisista lisäresursseista päätetään tulevissa julkisen talouden suunnitelmia ja talousarvioita koskevissa valmisteluissa.